

Osmanlı Dönemi Çocuk Dergilerinde Kültürleme: *Çocuk Bahçesi* ve *Çocuk Dünyası* Örneği

Enculturation in Ottoman-Era Children's Magazines: The Case of Çocuk Bahçesi and Çocuk Dünyası

Nihat Bayat¹ ; Begümhan Yüksel² ; Yasin Özkara³

Öz

Bu araştırmanın amacı, Osmanlı döneminde yayınlanan çocuk dergilerinin çocuklara kazandırmaya çalıştığı kültürel nitelikleri belirlemektir. Dergiler, çocuk okurları bir yandan çeşitli edebi ürünlerle buluştururken diğer yandan öykü, şiir ve diğer türler yoluyla onlara kültürel bir kimlik kazandırmaya çalışır. Güncel toplumsal olayları sayfalarına taşıyan dergiler edebiyat ve eğitimin kesiştiği noktada kültürel bir bilinç oluşturma çabasına girer. Bu durumun Osmanlı dönemi çocuk dergilerindeki görünümünü ortaya koymak için o dönemde yayınlanan dergiler incelenmiş, *Çocuk Bahçesi* ve *Çocuk Dünyası*'nın çocuk dergilerinin tipik özelliklerini yansıttığı görülmüştür. Dergilerde yayınlanan türler arasında en çok öyküye yer verildiğinden çalışma öykü türü ile sınırlandırılmıştır. İncelenen öykülerin toplam sekiz tema altında yer aldığı belirlenmiştir. Bunlar milli değerler, doğa ve din, insani durumlar ve sosyal ilişkiler, davranışlar, eğitim-öğretim, dil estetiği, diğer konular ve resimli öyküler başlıkları altında toplanmıştır. Yayınlanan öykülerin çeşitli konuları işleyerek bu temalarda yer alan çerçevede kültürel bir kimlik oluşturmaya çalıştığı anlaşılmıştır. Araştırma sonuçları, *Çocuk Bahçesi* ve *Çocuk Dünyası* dergilerinin çocukları milli değerlerine bağlı, doğa bilinci olan, eğitilmiş, doğru davranışları sergileyebilen ve dil duyarlılığına sahip bireyler olarak yetiştirmeleri yönünde bir kültürleme süreci sunduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk dergileri, Çocuk Bahçesi, Çocuk Dünyası, kültürleme, çocuk edebiyatı.

Abstract

This study aims to determine the cultural qualities children's magazines published during the Ottoman period sought to instill in children. These magazines introduced young readers to various literary works while simultaneously aiming to provide them with a cultural identity through stories, poems, and other genres. By addressing contemporary social issues, they endeavored to create cultural awareness at the intersection of literature and education. To explore how this effort was reflected in Ottoman children's magazines, publications from that period were analyzed, and it was observed that *Çocuk Bahçesi* and *Çocuk Dünyası* represented the typical characteristics of such magazines. Since stories were the most frequently published genre, the study was limited to their analysis. The stories were categorized under eight themes: national values, nature and religion, human traits and relationships, behaviors, education and learning, linguistic aesthetics, miscellaneous topics, and illustrated stories. It was found that the stories aimed to construct a cultural identity within the framework of these themes by addressing various issues. The findings reveal that *Çocuk Bahçesi* and *Çocuk Dünyası* supported an enculturation process aimed at raising children as individuals loyal to national values, conscious of nature, educated, capable of proper behavior, and sensitive to language.

Keywords: Children's magazines, Çocuk Bahçesi, Çocuk Dünyası, enculturation, children's literature.

¹ Sorumlu yazar / Corresponding author & Akdeniz Üniversitesi nihatbayat@gmail.com

² Akdeniz Üniversitesi begumhanyuksel@gmail.com

³ Akdeniz Üniversitesi yasinozkara@gmail.com

Araştırma Makalesi / Research Article & Benzerlik / Similarity: 5

Başvuru / Submitted: 7 Ocak 2025 & Kabul & Accepted: 5 Nisan 2025

Atıf / Citation: Bayat, N.; Yüksel, B.; Özkara, Y.; "Osmanlı Dönemi Çocuk Dergilerinde Kültürleme: *Çocuk Bahçesi* ve *Çocuk Dünyası* Örneği", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 26 (2025): 1-25.

Giriş

Çocuklar için yayınlanan dergiler eğitim ve edebiyatın güncel konular bağlamında birleştirildiği özel bir kitle iletişim aracıdır. Çocuk dergileri okuldaki formal eğitimin ötesinde okuma, öğrenme, iyi zaman geçirme ve okuru sosyal yaşamda olup bitenlerden haberdar etme gibi gelişimi ve öğrenmeyi destekleyen birçok işleve sahiptir. Farklı metin türlerini içeren, çeşitli haberleri çocuklara özgü bir dil ve yorumla aktaran, bilmece ve bulmacalarla onları eğlendirmeyi hedefleyen çocuk dergileri çocuğu toplumun bir parçası durumuna getirmede son derece önemlidir. Güncel edebiyat ürünlerini çocuklara ulaştırarak bir yandan okuma alışkanlığı kazandırırken diğer yandan yazılı ürünler yoluyla kültürel bir kimlik sunan dergiler çocuğun toplumsal bir varlık olmasını sağlar. Bu nedenle, çocuk kültürünü toplumsal kültür ile biçimlendiren çocuk dergilerinin çocuğun kültürlenmesinde ve toplumsallaşmasında görmezden gelinemeyecek bir önemi vardır.

Osmanlı dönemi çocuk dergilerinin çocuklara yansımalarını ele alan önemli araştırmalar yapılmıştır. Sözelimi, Yılmaz'ın çalışmasında 1869-1908 yılları arasında çıkan 19 çocuk gazetesi Osmanlı kimliği açısından incelenmiş ve bu gazeteler yoluyla çocuklara kazandırılmak istenen ahlaki, bilimsel, dilsel, tarihsel ve coğrafi bilgilerin genel görünümü belirlenmiştir.¹ Yazar, başka bir çalışmasında *Çocuk Dünyası* dergisinde inşa edilmeye çalışılan Türk milliyetçiliği kimliğini irdelemiştir.² Aynı biçimde Kahya yaptığı araştırmada *Mümeyyiz* dergisinde ideal ve gerçek çocukluk kavramlarını övgü ve yergi ölçütleri üstünden ele almıştır.³ Çapar ise Osmanlı'daki çocukluk kavramını kültürel, politik ve ekonomik bir çerçevede incelenmiştir.⁴ Bu araştırmalara ek olarak, *Çocuklara Talim* (1887-1888) adlı bir derginin yabancı dil öğretimi açısından incelenmesini,⁵ çocuk dergilerinde savaş temasını⁶ ya da çeşitli değerleri⁷ ve yabancı çocuklara yönelik çıkarılan dergileri⁸ ele alan çalışmalar da yapılmıştır. Kimi araştırmalarda ise bu dergilerin genel özellikleri tanıtılmıştır.⁹ Belirtilen çalışmalar dergilerin yayın politikalarını ya da genel görünümünü temel alarak gerçekleştirilmiştir. Bu makale ise

¹ Eray Yılmaz, "Türkçe Çocuk Gazetelerinde Osmanlı Kimliği (1869–1908) (Ahlak, İlim, Dil, Tarih Ve Coğrafya)" (doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2015).

² Eray Yılmaz, "Osmanlıcılıktan Türk Milliyetçiliğine Bir Çocuk Dergisi: Çocuk Dünyası (1913-1914)," *Tarih İncelemeleri Dergisi* 32/1 (2017a): 209.

³ Hayrullah Kahya, "'Mümeyyiz Çocuk Dergisi'nde (1869-1870) İdeal ve Gerçek Çocukluk," *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 23 (2024): 9.

⁴ Ali Çapar, "Osmanlı Devleti'nde Çocukluk: Kaynaklar, Metot, Tarihsel ve Disiplinlerarası Perspektifler," *tarihyazını* 3/1 (2021): 55-56.

⁵ Gökhan Demirkol ve Gürkan Dağbaşı, "Osmanlı Çocuk Dergilerinde Dil Öğretimi: Çocuklara Talim Dergisi (1887-1888)," *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 6/18 (2017): 825-827.

⁶ Emrah Toprakçı, "1909-1918 Yılları Arası Eski Harfli Çocuk Dergilerinde Savaş Teması," (yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, 2019).

⁷ Narin Latifoğlu, "'Çocuklara Mahsus Gazete'de Değerler Eğitimi," (yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2013).

⁸ Hayrullah Kahya, "Çocuk Dergiciliği Açısından Yunan Harfli Türkçe (Karamanlıca) Angeliaforos Çocuklar İçün," *Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali Armağanı - Tevazu Kitabı*, Sağol Yüksekaya, Gülden; Herkmen, Dilek; Öztürk, Göksel, Editör, Paradigma Akademi Yayınevi, Çanakkale, ss.475-489, 2023

⁹ Celal Aslan, "Bahçe Dergisi (1908–1910)," *bilig* 47 (2008):167-176.

Osmanlı dönemi çocuk dergilerinden olan *Çocuk Bahçesi* ve *Çocuk Dünyası*'ndaki öyküleri tematik bir çerçevede inceleyerek, bu öykülerin eğitim-öğretimin bir parçası olarak kültürlendirme ve toplumsallaşma süreçlerinde nasıl bir rol üstlendiğini analiz etmeyi amaçlamasıyla diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Çalışma konuya edebiyatın ve özellikle çocuk edebiyatının önemli bir türü olan öykü temelinde yaklaşmaktadır.

Türkiye'deki yayın dünyasında çocuk dergileri Osmanlı döneminden bugüne geniş bir yer tutar. Yayınlandığı dönemin özelliklerine göre biçim ve içeriğinde belirgin farklar bulunan bu dergiler Osmanlı dönemi, Cumhuriyetin ilanından Harf Devrimi'ne kadar olan dönem ve sonraki dönem olmak üzere üç bölümde ele alınır.¹⁰ Osmanlı döneminde eski harflerle yayınlanan çocuk dergilerinin dönemin sosyal ve politik yapısını dayanak alarak kendine özgü bir yayın politikası geliştirdiği ve çocuk edebiyatının önde gelen türlerini kullanarak çocuklara toplumsal kültürü kazandırma eğiliminde olduğu söylenebilir. Bu dergilerin şiir, roman, öykü gibi edebiyat türlerini araçsallaştırarak çocuğun toplumla bütünleşmesini sağlamak için konu seçiminde, karakter özelliklerinde, yer betimlemelerinde ve arka planda yansıtılan toplumsal gerçeklikte belli bir kültürel kimliği sunduğu görülür.¹¹ Sunulan kültürel kimliğin niteliğini anlamak için bu çalışmada Arap harfleriyle yayınlanan *Çocuk Bahçesi* ve *Çocuk Dünyası* adlı dergilerde yer alan öyküler çerçevesinde çocuğa kazandırılmaya çalışılan toplumsal kimlik ortaya konulacaktır.

1. Osmanlı Dönemi Çocuk Dergileri

Osmanlı döneminde Tanzimat'tan sonra görülen modernleşme hareketlerinin bir uzantısı olarak birçok çocuk gazete ve dergisi yayımlanmıştır. Bu dergilerin dönemin politik ve toplumsal dinamiklerini yansıtan önemli araçlar olduğu bilinmektedir. O dönemde çocuk dergileri bir yandan çocuklara belli ideolojileri ve değerleri aktarmaya çalışırken diğer yandan devlet politikalarının bir parçası olarak kullanılmıştır. Özellikle II. Meşrutiyet döneminden sonra çocuk dergileri milliyetçi duyguları ve birlik olma düşüncesini çocuklara yerleştirmede önemli bir rol üstlenmiştir.¹² Osmanlı modernleşme sürecinde eğitimin ideolojik bir araç olarak kullanıldığı ve özellikle II. Meşrutiyet döneminde eğitimin ve yayınların, milliyetçi duyguların ve devletin resmi ideolojisinin aktarılmasında önemli bir araç durumuna geldiği bilinmektedir.¹³ Bu bağlamda üstlendiği roller aracılığıyla çocuk dergilerinin de devletin ideallerine uygun bireyler yetiştirme konusunda önem taşıdığı söylenebilir.¹⁴ Osmanlı'nın son dönemlerinde

¹⁰ Mihalıs (Michael) Kuyucu ve Ali Murat Kırık, "Geçmişten Günümüze Türkiye'de Çocuk Dergiciliği ve Günümüz Çocuk Dergilerinin Oluşturduğu Fırsatlar," *Geleneksel Medyada Çocuk ve İletişim*, ed. Ali Murat Kırık (Çizgi Kitabevi, 2020) 13-38.

¹¹ Hüseyin Şimşek, "Tanzimat ve Mutlakiyet Dönemi çocuk dergilerinin eğitim açısından incelenmesi" (doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2002), 27-28.

¹² Eray Yılmaz, "Türkçe Çocuk Gazetelerinde Osmanlı Kimliği (1869-1908)," *kebiçe* 43 (2017b): 53; Atacan Atakan, "Creating an Enemy: Children's Magazines and Different Faces of Enmity (1913-1918)," *Athens Journal of Mediterranean Studies* 1/4 (2015): 341.

¹³ Mehmet Ö. Alkan, "Modernization from empire to republic and education in the process of nationalism," In Karpat K. (Ed.), *Ottoman past and today's Turkey* (pp. 47-132). Brill.

¹⁴ Ali Çapar, *a.g.m.*, 55-56.

yayımlanan dergilerde bir yandan çocukların eğitim amacı öne çıkarken diğer yandan savaş ve fedakarlık konularının da görünür olmaya başlaması dikkat çekicidir.¹⁵ İlk çocuk dergileri olmaları bakımından Osmanlı döneminde yayınlanan birçok süreli yayında çocuk düzeyinin üstünde konulara yer verildiği görülmektedir.¹⁶

Osmanlı döneminde Arap harfleriyle ilk çıkan çocuk dergisinin adı *Mümeyyiz*'dir. 1869'da yayımlanmaya başlayan derginin amacı ilk sayısında "çocuklara iyi ahlak, terbiye ve tahsil konularında bilgi vermek ve fakat bunları çocukların anlayacakları bir dille yazmak" olarak belirlenmiştir.¹⁷ Daha sonra 1875'te *Sadakat*, *Ayine*, 1876'da *Arkadaş*, 1880'de *Tercüman-ı Hakikat*, yine aynı yılda *Aile* ve *Bahçe* adlı iki farklı dergi yayınlanmıştır.¹⁸ Bu ilk örneklerden sonra hem çocuklara hem kadınlara yönelik birçok dergi ve gazete çıkarılmış ve çocuklara bu yolla eğitimsel bir destek verme ve bir kimlik kazandırma amacı güdülmüştür. Bu yayınlarda eğitimsel, ahlaki, dini ve eğlendirici içerikler bir arada sunulmuştur. Bu doğrultuda hem çocukları hem aileleri eğitmeyi hedefleyen çocuk dergileri çocuklara önemli toplumsal roller yükleme çabasına girmiştir.¹⁹

Osmanlı çocuk dergilerinin birçoğu kısa soluklu yayınlar olarak ortaya çıkmıştır. Birkaç sayı çıktıktan sonra yayın hayatından çekilen çok sayıda dergi bulunmaktadır. Ancak bazı çocuk dergileri oldukça uzun süre varlığını koruyabilmiştir. 626 sayı ile *Çocuklara Mahsus Gazete*, 166 sayı ile *Çocuklara Rehber*, 113 sayı ile *Yeni Yol*, 94 sayı ile *Çocuk Dünyası* ve 43 sayı ile *Çocuk Bahçesi* bu dergiler arasındadır.²⁰ Öykü, şiir, masal, mektup, bilmece vb. birçok türe yer veren çocuk dergilerinin sayfalarında zaman zaman ünlü yazar ve şairlerin yazıları ve yapıtları da görülmektedir. Hatta bazı dergilerde roman bölümleri de yayımlanmıştır. Dolayısıyla geniş bir tür ve konu çeşitliliğine yer veren çocuk dergileri modern yaşamın bir gereği olarak yayın dünyasında yerini alırken çocuklara erişmenin önemli bir yolu olarak da değerlendirilmiştir. Bu noktada çocuk dergiciliğinin ve çocuk eğitiminin önemi çerçevesinde Osmanlı çocuk dergilerinin kültürlendirme açısından genel görünümü, *Çocuk Bahçesi* ve *Çocuk Dünyası* dergileri üstünden incelenecektir.

2. Çocuk Dergilerinin Önemi

Çocuk dergileri, çocukların gelişimini çok yönlü bir biçimde destekleyen süreli yayınlardır. Okur kitlesi çocuklardan oluşan bu dergiler genellikle eğitsel ve gelişimsel işlevi odağa alır. Konu üstüne çalışan farklı araştırmacılar çocuk dergilerinin okuldaki eğitimi destekleyen ve çocukların okul dışında da öğrenmelerini sağlayan yardımcı bir

¹⁵ Benjamin Fortna, *Bonbons and Bayonets: Mixed Messages of Childhood in the Late Ottoman Empire and the Early Turkish Republic*. (Boston: Brill, 2016), 179.

¹⁶ Ebru Bozbuğay Ergen ve Mehmet Kara, "Çocuklara Kiraat (Eski Harfli) Dergisi ile Çamlıca Çocuk Dergisinin Söz Varlığı ve Metin Türleri Açısından İncelenmesi," *Uluslararası Türkoloji Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi* 6/2 (2021): 11.

¹⁷ Cüneyd Okay, *Eski Harfli Çocuk Dergileri* (İstanbul: Kitabevi, 1999).

¹⁸ Cüneyd Okay, *a.g.e.*, 15-29.

¹⁹ Eray Yılmaz, *a.g.t.*, (2015): 265.

²⁰ İsmet Kür, *Türkiye'de Çocuk Dergileri 1869-1928, Araştırma-İnceleme* (Ankara: Türk Dil Tarih Yüksek Kurulu, 1991), 200.

ders materyali olduğunu sıklıkla dile getirir.²¹ Çocukları çeşitli açılardan eğiten dergiler, bu işlevini derslerin formal üslubuyla değil, çocuklarda haz uyandıran bir yöntemle eğitim göstererek ve onları eğlendirerek gerçekleştirir.²² Çocukların bu dergileri okumaktan keyif almaları yazıların tür bakımından çeşitlilik göstermesiyle²³; karikatür, çizgi roman, tekerleme, bulmaca vb. hazzı ön plana alan türlere yer vermesiyle²⁴ ve okur mektupları gibi çocuklarla etkileşimi sağlayan bölümleri bulundurmasıyla ilgili bir durumdur. Eğlenmeyi ve iyi zaman geçirmeyi temel amaç olarak belirleyen bu türler oyun çağında bulunan ya da bu dönemden henüz çıkmış olan çocukların dergilerle daha yoğun bir bağ kurmalarına ve boş zamanlarını okumaya dayalı etkinliklerle doldurmalarına olanak sağlar.

Okuma, dergilerin çocuklara sağladığı önemli ve verimli bir etkinlik türüdür. Cira-voğlu, çocuk dergilerinin her şeyden önce bir okuma ürünü olduğunun altını çizerek çocuklara belli bir bilinç kazandırdığını belirtir.²⁵ Çocuklar bu tür dergileri okuyarak hem zihinsel becerilerini geliştirir hem de yazıların içeriğindeki iletileri kullanarak bilgi ve görgüsünü artırır. Dolayısıyla çocuk dergileri çocuklarda anadili bilincini ve sevgisini oluşturan, dil gelişimini desteklerken aynı zamanda yaratıcılığı da besleyen ve böylece düşünme becerisi kazandıran bir araçtır.²⁶ Çoğunlukla edebi metinlerden oluşan çocuk dergilerinin eğitim ve edebiyat birikimine sahip kişiler tarafından yayınlanması önemlidir. Bunun nedeni metinlerin dil, üslup ve konu bakımından çocukların düzeyine uygunluğunun bu dergilerdeki en önemli noktalardan biri olmasıdır.²⁷ Çocuk dergilerinde yer alan metinler çeşitli toplumsal olayları çocuklara belli bir dil estetiği içinde aktarır ve dil duyarlılığının oluşmasını sağlar. Edebiyat ürünlerini okurken anadilinin farklı kullanımlarını deneyimleyen çocuklar dilin sanatsal kullanımı ve metinlerin içeriği aracılığıyla kültürel bir kimlik kazanır ve toplumun bir parçası durumuna gelir.

²¹ Ramazan Alabaş, “Çocuk Haftası Dergisi ve Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi,” *Kastamonu Eğitim Dergisi* 26/5 (2018): 1767; Ahmet Balcı, “Bir Okuma Materyali Olarak Çocuk Dergileri ve Çocuklara Rehber,” *Türklük Bilimi Araştırmaları* 13/13 (2003): 320; Yücel Gelişi, “Türkiye’de Yayımlanan Çocuk Dergilerinin Eğitim Görüşlerinin İncelenmesi” (Türk Halkları Edebiyatı II. Uluslararası Çocuk Edebiyatı Kongresi 1. Kitap, Kafkas Üniversitesi, Baktı, Kasım 13-15, 2008); Dilara Nergishan Koçer, “‘İdeal Çocuk’tan ‘Küresel Tüketici’ye: Türkiye’de Çocuk Dergileri ve Çocuk İmgesi,” *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 13/31 (2020): 1220; Sena Küçük, “İlk Türkçe Çocuk Dergileri ve ‘Çocuklara Mahsus Gazete,’” *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 24 (2010): 224; Ferhan Oğuzkan, *Çocuk Edebiyatı* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2000), 3; Alemdar Yalçın ve Gıyasettin Aytaş, *Çocuk Edebiyatı* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2008), 15.

²² Nurgül Karayazı, “Cumhuriyet Dönemi Çeviri Çocuk Masallarında Kültürel Değişim (Eski Harfli Çocuk Yıldızı Dergisi Örneği),” *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches* 6/5 (2017): 3331.

²³ Aliye Nur Ercan ve Şerife Akpınar, “Eski Harfli Bir Çocuk Gazetesi: Sadakat/Etfâl,” *Türklük Bilimi Araştırmaları* 36 (2014): 110.

²⁴ Seçil Şahin ve Merve Beştaş, “Dil Eğitiminde Çocuk Dergilerinin Yeri: Atasözleri ve Deyimler,” (3.Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu, Ekim 05- 07, Ankara, 2011, Ed. Sedat Sever, ÇOGEM Yayınları, 500.)

²⁵ Öner Ciravoglu, *Çocuk Edebiyatı* (İstanbul: Esin Yayınevi, 1999), 181.

²⁶ Kemal Demiray, *Türkçe Çocuk Edebiyatı* (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1953).

²⁷ Sedat Sever, *Çocuk ve Edebiyat* (Ankara: Tudem Yayınları, 2008), 27.

Çocuk dergilerinin kültürel gelişim açısından katkısı, yayınlanan ürünlerin çocuk gerçekliği ile toplumsal gerçeklik arasında bir köprü olmasından kaynaklanır. Çocuklara uygun biçimde yapılandırılan metinler yoluyla çocuğun bir yandan bireysel kişilik gelişimi desteklenirken diğer yandan toplumsal kimliği oluşturulur. Dergilerdeki ürünlerde duyguların doğasını ve işleyişini, belli sorunlar karşısında üretilen çözümlerin niteliğini ve toplumsal uyumun önemini kavratacak bir dil kullanılır.²⁸ Bütün bunların çocukta özgür ve eleştirel bir düşünme becerisi yaratacak biçimde gerçekleştirilmesi beklenir.²⁹ Öte yandan özellikle edebiyat metinlerinde milli kültürü tanıtan ve benimseten bir anlayış da bulunur. Çocuktaki kültürel gelişime ve bilince seslenen bu noktalar şiir ve öykülerin dilinde, ele alınan konunun niteliğinde, karakterlerde, karakterlerin çözüm için yöneldiği davranış ve tutumda açıkça izlenir.

3. Kültürleme ve Kültürel Gelişim

Çocuk dergileri hem çocuk edebiyatı ürünü hem de kitle iletişim aracı olarak kültürleme ve toplumsallaştırma işlevi taşıyan yayın ürünlerindendir. Toplumsallaşma süreci, bireyin toplumun bir parçası durumuna gelmesini sağlayan kültürel donanımları kazanmasına karşılık gelir. Kültür belli davranışların ve inançların kuşaktan kuşağa aktarımı yoluyla gerçekleştiğinden³⁰ bu işlevi yerine getiren her türlü yaşantı ve varlık kültürlemenin bir yolu olarak değerlendirilir. Kitle iletişim araçlarından biri olan dergiler de bu kapsamdadır. Dergiler yoluyla aktarılan inançlar ve normlar kültürün önde gelen yapıtaşlarıdır.³¹ İnançlar ve normlar, kültürün ve onun taşıyıcısı durumundaki toplumun sürekliliği için sonraki kuşaklara devredilmelidir. Kültürün tarihselliği ancak yaşamdaki sürekliliği ve aktarımıyla olasıdır.³² Bu yolla toplumda “*biliş ve duyuş kalıplarından oluşan bir birikim ve bütünlük*” oluşturulur ki bu da kültür olarak tanımlanır.³³ Çocukların kültürü kazanmasının öncelikli yollarından biri eğitimidir. Eğitim bireyin toplumsallaşmasına katkı sunan yaşantılar sürecidir.³⁴ Dolayısıyla çocuk dergilerinin okurlarına kazandırdığı içerik, ders dışı zamanlarda onları eğitmeyi sürdürerek kültürlenmelerini sağlama ve onları toplumsal bir varlık durumuna getirme olarak belirlenebilir.

Çocukların kültürel gelişimine analitik bir yaklaşımla değinen bilim insanlarından biri Vygotsky’dir. Ona göre, bireyin üstünde son derece önemli bir etkisi olan toplum, kültürel mirası oluşturan ve sonraki kuşaklara aktaran öge durumundadır.³⁵ Çocuklar çeşitli bağlamlar içinde yakınsak öğrenme alanlarındaki deneyimlerle toplumsal yapı

²⁸ Sever, a.g.e., 21.

²⁹ Selahattin Dilidüzgün, *Çağdaş Çocuk Yazını Yazın Eğitime Atılan İlk Adım* (İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2018), 10.

³⁰ John W. Santrock, *Adolescence* (Texas: McGraw-Hill, 1998), 407.

³¹ Jeffrey Jensen Arnett, “Conceptions of the transition to adulthood: Perspectives from adolescence to midlife,” *Journal of Adult Development* 8 (2001): 133.

³² İrfan Erdoğan ve Korkmaz Alemdar, *Popüler İletişim ve Kültür* (Ankara: Erk Yayınları, 2005), 180.

³³ Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984), 311.

³⁴ Emre Kongar, *Kültür Üzerine* (İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1984), 79.

³⁵ Michael Cole ve James V. Wertsch, “Beyond the Individual-Social Antinomy in Discussions of Piaget and Vygotsky,” *Human Development* 39/5 (1996): 253.

içinde kullanılan tutum ve davranışları, normları ve diğer kültürel birimleri kazanır. Yakınsak alan, çocukların belli bir öğrenme durumunu gerçekleştirmek için sahip olduğu gelişimsel düzeyleri ile potansiyel gelişim düzeyleri arasındaki öğrenme aralığıdır.³⁶ Çocukların kolayca öğrenebilmesi için öğrenme içeriğini yakınsak alanlarına taşıma noktasında yetişkinlerin kılavuzluk etmesi zorunludur.³⁷ Çocuk dergileri toplum ile çocuk arasındaki konumu nedeniyle çocukların daha hızlı, kolay ve etkili öğrenme olanağının yaratıldığı özel bir bağlamdır. Dergilerdeki yazıların okunması dilin formal bir biçimde kullanımını gerektirir ve Vygotsky'nin yaklaşımında dil, toplumsallaşmanın en önemli aracıdır. Kültürün belirlediği anlamlandırma yapıları diğer insanlardan dil yoluyla edinilir. Çocuk dergilerindeki yazılara okuma yoluyla erişilmesi ve yazıların içeriğinde yer alan kültürel yapının ürettiği yaşantıların aynı yolla deneyimlenmesi çocuğun kültürlenme ve toplumsallaşma sürecini destekler.

4. Çocuk Dergilerindeki Öykülerin Toplumsal ve Kültürel Ortamı Yansıtma İşlevi

Bir kitle iletişim aracı niteliği taşıyan çocuk dergileri haftalık, iki haftalık ya da aylık periyotlarla yayınlanarak “*güncel*” olanı konu edinir. Güncel olaylar çocuk dergilerine dış dünyada gerçekleştiği biçimiyle değil çocuğun dilsel, bilişsel ve toplumsal gelişimine göre uyarlanarak yansıtılır. Yetişkinler çocuk dergilerinde yer alan metinleri derginin yayın politikasını ve ilgili içeriği algılama biçimini dikkate alarak çocukların gelişimsel özelliklerine göre yapılandırır.³⁸ Bu süreçte dergiler çocukların çeşitli açılardan gelişimini desteklerken onların çeşitli olaylardan haberdar olmasını ve böylece toplumsallaşarak kültürü kazanmasını sağlar. Kültürel tutumun edinilmesinde kitle iletişim araçlarının dikkate değer bir katkısı vardır.³⁹ Bu anlamda çocuk dergileri haberleştireceği konuların seçiminde, bunları yazılı metinlere dönüştürürken takındığı tutumda ve içerdiği metin türlerinin farklı boyutlarında çocuk okurun toplumsal bir varlık durumuna gelme sürecini destekler ve kazandıracığı kültürü somutlaştırarak algılanabilir bir duruma getirir.

Çocuk dergilerinin kültürel öğeleri somutlaştırdığı metin türlerinden biri öyküdür. Öykünün bu noktadaki önemi kısa olmasından ve toplumsal olayları gerçeğe yakın biçimde ve edebi bir üslup ile yansıtabilmesinden kaynaklanır. Bu yönüyle çocuk edebiyatının önde gelen türlerinden biri olan öyküler diğer edebi ürünler gibi okuma alışkanlığına, düş gücünün zenginleşmesine ve kültürel gelişime katkı sağlayabilecek bir

³⁶ Annamaria Pinter, *Teaching Young Language Learners* (Oxford University Press, 2006), 11; Lev Semiónovich Vygotsky, *Mind and Society: The Development of Higher Mental Process* (Harvard University Press, 1978), 86.

³⁷ Joan G. Miller, “Cultural Diversity in the Morality of Caring: Individually Oriented Versus Duty-Based Interpersonal Moral Codes,” *Cross-Cultural Research* 28/1 (1994): 7.

³⁸ Kay A. Chick ve Maxwell W. Hunter, “An Analysis of Human Images and Advertisements,” *Language and Literacy* 11/1 (2009): 6.

³⁹ Aysel Aziz, *Toplumsallaşma ve Kitleli İletişim* (Ankara: A.Ü. Basın-Yayın Yüksekokulu Yayınları, 1982), 51; Hüseyin Öztürk, *Eğitim Sosyolojisi* (Ankara: Hatipoğlu Yayınları, 1993), 29; Raymond Williams, *Televizyon Teknoloji ve Kültürel Biçim*, çev., A.U. Türkbağ (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2003) 13.

türdür.⁴⁰ Çocuklara yönelik yazılan öyküler “çocuğa görelik” ilkesiyle bağdaşık biçimde kaleme alınır.⁴¹ Bu doğrultuda çocuk gerçekliği içinde görece soyut nitelikli duran vatanseverlik, milli kültür, kahramanlık vb. konular çocukların algılayabileceği olay örgüleriyle ve basitleştirilmiş bir dil ile sunulur. Dış gerçeklik kurmaca metin niteliklerine bürünürken çocukların düş gücünü besleyecek ve genişletecek bir yapı kazanma eğilimine girer.⁴² Öykülerle sunulan kurmaca dünya karşısında çocuk okur yalnızca edebi bir deneyim yaşamaz aynı zamanda dışsal gerçeklik ile dolaylı bir bağ kurar. Böylece çocuklar, toplumsal yaşamı ve kültürü edebiyatın kurmaca dünyası yoluyla anlamaya ve kavramaya başlar.

5. Çocuk Bahçesi ve Çocuk Dünyası’nın Önemi

Osmanlı döneminde çocuk dergilerinin yayınlanması Avrupa’da çocuklara verilen önemin etkisiyle gerçekleşir. Tanzimat ile getirilen yeniliklerin yurttaşlara ulaştırılması düşüncesi önem kazanır⁴³ ve bu noktada çocuklar *önemli bir buluşma noktası* olarak değerlendirilir.⁴⁴ Çocuk dergileri kültür aktarıcısı olarak insanın inşaa sürecinde önemli bir rol oynadığından⁴⁵ yeni toplumsal anlayış çocuklara dergiler yoluyla kazandırılmaya çalışılır. Bu bağlamda 1869’da çıkarılan *Mümeyyiz* dergisi, alanyazında Ermeni ve Yunan harfli çocuk dergilerinden sonra Arap harfleriyle yayınlanan ilk Türkçe çocuk dergisi olarak kabul edilir.⁴⁶ Bu derginin yayınlanma amacı “*ahlaki eğitim ve terbiye aracı*” sözüyle ortaya konulur.⁴⁷ Daha sonra yukarıda da belirtildiği gibi *Sadakat*, *Ayine*, *Arka-daş*, *Hazine-i Etfal*, *Türk Yavrusu*, *Aile* gibi adlarla birçok dergi yayınlanır ve bazıları birkaç sayı çıktıktan sonra kapanır.⁴⁸ Bunlar arasında *Çocuk Bahçesi* ve *Çocuk Dünyası* diğerlerine oranla daha uzun soluklu yayımlanan dergiler arasında yer alır. Bu dergiler, Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı gibi birçok savaşın gerçekleştiği, toplumsal olayların karmaşık ve hareketli olduğu, bir imparatorluğun yıkılıp yerine yeni bir Cumhuriyetin kurulduğu, dolayısıyla sosyal ve kültürel açıdan dinamik bir dönemde yayınlanır. *Çocuk Bahçesi* 1905 yılında Selanik’te 43 sayı yayınlanmış ve bir süre ara verdikten sonra 1914 yılında İstanbul’da yeniden çıkmaya başlamış ve 21 sayı daha yayınlanmıştır. *Çocuk Dünyası* ise aynı biçimde önce 1913-1919 yılları arasında İstanbul’da 94 sayı

⁴⁰ Dilidüzgün, *a.g.e.*, 19.

⁴¹ Hasan Güleriyüz, *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı* (Ankara: Edge Akademi, 2013), 80; Sever, *a.g.e.*, 199; Mustafa Ruhi Şirin, *99 Soruda Çocuk Edebiyatı* (İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 1994), 9.

⁴² Donna E. Norton ve Sandra E. Norton, *Through The Eyes of a Child: An Introduction to Children’s Literature* (Pearson, 2011), 270.

⁴³ Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, çev., M. Harmancı (İstanbul: E Yayınları, 2004), 141.

⁴⁴ Benjamin C. Fortna, *Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde Okumayı Öğrenmek*, çev. M. Beşikçi (İstanbul: Koç Üniversitesi, 2011), 39.

⁴⁵ Dilara Nergishan Koçer, *a.g.e.*, 1219.

⁴⁶ Hayrullah Kahya, “İlk Türkçe Çocuk Dergilerinden Biri: Angeliaforos Çocuklar İçün,” *Turkophone*, 9/3 (2022): 111-128.

⁴⁷ Güven Gürkan Öztan, *Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2011), 27; Şeyma Yaşar, “İlk Çocuk Dergilerinden Mümeyyiz” (yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2001), 13.

⁴⁸ Cüneyd Okay, *a.g.e.*, 15-29.

yayınlanıp bir süre ara verdikten sonra 1926-1927 yıllarında yeniden basılmaya başlanmış ve 30 sayı daha yayımlandıktan sonra kapanmıştır.⁴⁹ Farklı yerlerde ve dönemlerde bir süre ara vererek basılmaları nedeniyle bu iki dergi Harf Devrimi (1928) öncesi çıkan Arap harfli Türkçe çocuk dergilerinin tipik özelliklerini taşımaktadır.

Osmanlı döneminde yayınlanan çocuk dergilerinin biçim ve içerik özelliklerine yönelik yapılan araştırmalara dayanarak⁵⁰ bu yayınların benzer özellikler taşıdığı söylenebilir. *Çocuk Bahçesi* ve *Çocuk Dünyası* dergilerinin de bu yayınların tipik özelliklerini yansıttığı düşünülmektedir. Bu iki derginin ortaya koyduğu *ideal çocuk* kavramının ve çocuklar için belirlediği kültürel kimliğin niteliğinin ne olduğunu bu çalışmada öykü türündeki metinler üstünden incelenecektir. Dolayısıyla çalışmanın temel amacının *Çocuk Bahçesi* ve *Çocuk Dünyası* dergilerinde yer alan öykülerin kültürleme ve toplum-sallaşma açısından hangi temalarda yayımlandığını ve çocukları nasıl etkilediğini belirlemektir.

6. Araştırmanın Çerçevesi

Bu çalışma nitel araştırma çerçevesinde ve tarama modelinde yürütülen bir incelemedir. *Çocuk Bahçesi* ve *Çocuk Dünyası* dergilerinin bir kültürleme aracı olarak çocuklara kazandırmaya çalıştığı toplumsal kimliğin öğretimsel içeriğini temalar halinde ortaya koyma amacı, tarama modelindeki araştırmaların belli bir durumu olduğu gibi betimleme⁵¹ boyutuyla örtüşmektedir. Bu kapsamda öncelikle *Çocuk Bahçesi* ve *Çocuk Dünyası* dergileri incelenmiş yayınlanan türler belirlenmiş ve bunlar arasında en çok öykülerin yer aldığı görülmüştür. Toplam 317 öykünün bulunduğu dergilerde, öyküden sonra en sık yer verilen türler şiir (289), masal (137), bilgilendirici metin (110) vb. biçimde sıralanmaktadır. Öyküler, araştırmada bir doküman olarak ele alınmış ve doküman analizi yapılmıştır. Doküman analizi, belli bir amacı gerçekleştirmek için ilgili kaynakların incelenmesi ve değerlendirilmesi işlemlerini kapsar.⁵² Osmanlı dönemi çocuk dergilerinin tipik özelliklerini yansıtan *Çocuk Bahçesi* ve *Çocuk Dünyası*'ndaki öykülerin çocuklarda oluşturmaya çalıştığı kültürel kimliğe yönelik temaları belirlenmiş ve sınıflandırılmıştır.

İncelemeler, *Çocuk Bahçesi*'nde 64 ve *Çocuk Dünyası*'nda 124 öykünün bulunduğunu göstermiş ve çözümlemeler toplamda 317 öykü üstünden gerçekleştirilmiştir. Dergilerde en çok öykülere yer verilmesi, öykülerin edebi tür olarak kısa olması, edebiyat alanının başlıca türleri arasında yer alması ve gerçek dünyayla açık bir bağ kurması çalışmanın öykü türü ile sınırlandırılmasının öncelikli nedenleridir. Başka bir deyişle, öyküler dönemin dergilerinin çocuklara bakış açılarını izlemek için elverişli bir penceredir. Bu anlayışla, doküman analizi tekniğinin gereği olarak *Çocuk Bahçesi* ve *Çocuk Dünyası* dergilerinde yayımlanan öyküler toplanmış, gözden geçirilmiş, sorgulanmış ve

⁴⁹ İsmet Kür, *a.g.e.*, 96; Cüneyd Okay, *a.g.e.*, 115; Eray Yılmaz, *a.g.m.*, (2017a), 214.

⁵⁰ İsmet Kür, *a.g.e.*, 1 vd.; Cüneyd Okay, *a.g.e.*, 1 vd.

⁵¹ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2012), 77.

⁵² Glenn A. Bowen, "Document Analysis as a Qualitative Research Method", *Qualitative Research Journal* 9/2 (2009): 29; Durmuş Ekiz, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2015), 78.

analiz edilmiştir.⁵³ Ardından öyküler kısaca özetlenmiş, konuları ve iletileri belirlenmiştir. Geçerlilik ve güvenilirliği sağlamak için özetleme ve iletileri belirleme boyutu iki ayrı uzman tarafından gerçekleştirilmiş ve oluşan farklılıklar için ilgili metinler yeniden değerlendirilmeye alınmıştır. Bulgular bölümünde belirlenen temaları en iyi yansıttığı düşünülen öykülerin özetleri verilmiştir. Özetler, öykünün ana iletilerini ve ilgili temayı açık biçimde yansıtmaktadır. Bu çerçevede yapılan değerlendirmeler sonucunda öykülerin toplamda 8 temada bulunduğu belirlenmiştir.

7. Çocuk Bahçesi ve Çocuk Dünyası Dergilerindeki Öykülerde Öne Çıkan Temalar

Yapılan çözümlemeler sonucunda *Çocuk Bahçesi* ve *Çocuk Dünyası* dergilerinde toplamda 317 öykünün bulunduğu saptanmıştır. Bu öyküler konuları ve iletileri bakımından çeşitli temalar altında sınıflandırılmıştır. Buna göre toplamda sekiz tema ortaya çıkmıştır. Söz konusu temalar ve her bir dergide ilgili temada kaç öykünün bulunduğu Tablo 1’de sunulmuştur:

Tablo 1: *Çocuk Bahçesi ve Çocuk Dünyası Dergilerinde Yer Alan Öykülerin Dağılımı*

Temalar	Çocuk Bahçesi	Çocuk Dünyası	Toplam
Milli değerlere yönelik öyküler	9	25	34
Doğa ve din ile ilgili öyküler	5	5	10
İnsani durumlar ve sosyal ilişkiler temalı öyküler	22	45	67
Davranışlarla ilgili öyküler	45	79	124
Okul, eğitim ve öğrenme ile ilgili öyküler	17	24	41
Dil estetiğini yansıtan öyküler	4	-	4
Diğer konulardaki öyküler	15	12	27
Resimli öyküler	1	9	10
Toplam	118	199	317

7.1. Milli Değerlere Yönelik Öyküler

Çocuk Bahçesi ve *Çocuk Dünyası* dergilerinde yayınlanan öykülerde işlenen konuların altında toplandığı temalardan biri milli değerlerdir. Milli değerleri okura kazandırmaya çalışan bu öykülerin vatanseverlik, yurt sevgisi, bayrak, Türklük, kahramanlık, savaş ve intikam gibi konuları ele aldığı ve bu kavramlar üstünden kültürel bir bilinci aşılama çabasına girdiği görülmüştür. Öykülerde Türk olmanın ayrıcalıkları ve bunun gerektirdiği düşünce ve davranışlar vurgulu biçimde verilmiştir. Savaş döneminin yarattığı psikoloji ile bazı öykülerde intikam duygusu yüce bir değer olarak sunulmuştur. Milli değerler teması kapsamındaki öykülerde okura kazandırılacak düşünce genellikle doğrudan bir ileti ile ortaya konulmuştur. Öykülerin işleniş bakımından aralarında

⁵³ Zina O’Leary, *The Essential Guide to Doing Your Research Project* (SAGE Publications Inc., 2021), 496.

büyük bir fark olmadığı, yazılış amacının edebi bir ürün ortaya koymaktan çok model karakterler yoluyla içerdiği düşünceyi okura aktarmak olduğu belirlenmiştir. Okurun kültürlenme içeriği bu öykülerde milli bilinci kazanma olarak öne çıkmaktadır. Bu kapsamdaki öykülerin bazıları aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Çocuk Dünyası dergisinin altıncı ve yedinci sayılarında çıkan *Kahraman Nuri*⁵⁴ adlı öykü İbrahim Çavuş'un Bulgarların kötülüklerini anlatmasıyla başlar. Bulgarların okullara, pazarlara, bombalar koyarak Türkleri katletmelerinden söz eder ve bu nedenle Balkan Savaşı'nın gerekli olduğunu belirtir. Bu anlatılanlar Nuri adlı bir genci çok etkiler. Bu arada Bulgarların Sırlara savaş ilan ettiği haberi gelir. Herkeste bir coşku vardır ve Nuri de bundan heyecan duyar. Nuri "Vatanı terk edersek Allah lanet eder" diye düşünür ve gönüllü asker olmaya karar verir. İhtiyar heyeti Nuri'yi bu sevdasından vazgeçirmek istese de o vatanı için ölmek istediğini ağlayarak anlatır ve adını listeye yazdırır. Sevinçle savaşa gitme hazırlıklarına başlayan Nuri gönüllü askerlerle birlikte trene biner. Yaşlı askerler arasında 12 yaşındaki bu çocuğa herkes imrenerek bakar.

Çocuk Dünyası'nın 29. sayısındaki *Türk Yavrusu*⁵⁵ adlı öyküde dört çocuk oyun oynamaya karar verir ve içlerinden biri diğerlerine "harp" oyunu oynamayı teklif eder. Buna göre iki kişi Bulgar, iki kişi de Osmanlı olacaktır. Bulgarları oynayacak çocuklar bu rolü istemediğinden kura çekmeye karar verilir. Oyunda Osmanlılar Bulgarları yener. Bulgar olan çocuk bilerek yenilir ve bu çocuğa neden bilerek yenildiği sorulur. Çocuk bir oyunda bile olsa Türk'e yenildi dedirtemeyeceğini söyler.

Çocuk Dünyası dergisinin 14. sayısında *Semada Birleşen Ruhlar*⁵⁶ adlı öyküde hasta bir çocuk, annesinin ve doktorun bütün uğraşlarına rağmen bir türlü kurtulamaz ve ölür. Ölmeden önce annesine babasını gördüğünü söyler. Evladının hasreti ile yanıp tutuşan baba savaştadır ve çocuğunu görme arzusu içindedir. Derken baba da şehit olur ve onun da ruhu uçar. İki ruh gökyüzünde birleşip kana kana öpüşür.

Son olarak *Çocuk Dünyası*'nın 8. sayısında intikam temalı *Bir Serçenin Feryadı*⁵⁷ adlı öyküde Rumeli'de yaşayan Şadi adında küçük bir çocuk bir serçe besler. Kış gelince her yeri kar kaplar. Şadi kar yüzünden dışarı çıkıp serçesini besleyemez. Bu arada Şadi'nin kalbi, düşmanın sınırı geçmesinin kederiyle doludur. Bir gün serçe gelip camı tıkırdatır, fakat Şadi'yi göremez. Sonradan fark eder ki Şadi, annesi ve babasıyla beraber havuzun yanında al kan içinde yatmaktadır. O anda içindeki his kindir.

7.2. Doğa ve Din Temalı Öyküler

Doğa ve din temalı öykülerde doğanın çeşitli yönleri, toprağın verimliliği ve dini konular ele alınmıştır. Doğaya ilişkin öykülerde devingen bir olay yer almaz, yalnızca doğa güzelliği üstünde durulur. Toprağın verimliliği düşüncesi de bazı öykülerde

⁵⁴ Edhem Nejad, "Milli Hikaye, Kahraman Nuri," *Çocuk Dünyası* 6 (18 Nisan 1329): 2-3 / 7 (25 Nisan 1329): 1-2 / 11 (23 Mayıs 1329) 1-2.

⁵⁵ Ruhi Reşat, "Türk Yavrusu," *Çocuk Dünyası* 29 (26 Eylül 1329): 2.

⁵⁶ Rebi' Sebâti, "Semada Birleşen Ruhlar," *Çocuk Dünyası* 14 (13 Haziran 1329) 2-3.

⁵⁷ Rebi' Sebâti, "Bir Serçenin Feryadı," *Çocuk Dünyası* 8 (2 Mayıs 1329): 8.

çocuklara kazandırılacak bir değer olarak öne çıkar. Din konusu da aynı biçimde çocukların bilincine varması beklenen mistik bir içerik olarak belirir. Bu temada yer alan öyküler doğayı tanıtmaya ve dini kavramları kazandırma eğilimindedir. Bu kapsamdaki öykülerin bazıları aşağıda özetlenmiştir.

Çocuk Bahçesi'nin 37. sayısında yer alan *Bülbül*⁵⁸ adlı öyküde bir bülbül ana karakter olarak servi, meşe, kavak ağaçlarından aldığı ilhamla dertli dertli ötmeye başlar. Yazar, bülbülün sesiyle maziye anımsayarak dertlenir.

Çocuk Dünyası'nın 69. sayısında yer alan *Yıldırım*⁵⁹ adlı öyküde ise doğanın gücü gösterilir. Cengiz adında bir çocuk, ormanda yağmura yakalanmamak için bir meşe ağacının kovuğuna girer. Adının çağırıldığını duyunca dışarı çıkar. Tam bu sırada bir yıldırım meşe ağacını parçalar. Cengiz kurtulduğuna sevinir ancak gerçekte kendisinin çağırılmadığını, ihtiyar bir köylü kadının aynı addaki oğlunu aramaya çıktığını fark eder. Cengiz bu rastlantı nedeniyle kurtulduğunu anlar.

Çocuk Dünyası'nın üçüncü sayısında yayınlanan ve manzum bir öykü olan *Öğüt*⁶⁰ adlı metinde bir ihtiyar öleceği zaman çocuklarını çağırır ve tarlalarında bir define olduğunu, toprağı kazıp onu bulmalarını söyler. Çocuklar toprağı kazar ancak bir define bulamazlar. Kazılmış bu toprağı ekerler ve bol hasat elde ederler. Böylece babalarının ne demek istediğini anlarlar.

Çocuk Bahçesi'nin 21. sayısındaki *Güneş*⁶¹ adlı öyküde her şeyi Allah'ın yaptığı anlatılır. Köylü bir kadın çocuklarıyla birlikte tarladan döner ve masanın üstünde yanan bir mum bulurlar. Çocuklar bu mumu babalarının yaktığını anlar. Ertesi gün tarlaya giderken güneşin doğuşunu seyreden çocuklara babaları "Dün kandili yakanın ben olduğumu anladınız. Bu güneşi kimin doğurduğunu biliyor musunuz?" diye sorar. Çocuklar 'Allah' yanıtını verdikten sonra adam her şeyi O'nun yaptığını söyler.

7.3. İnsani Durumlar ve Sosyal İlişkiler Temalı Öyküler

İnsani durumlar ve sosyal ilişkilere yönelik öykülerde zenginlik-yoksulluk, dostluk-akrabalık, açığözlülük-saflık, mizah, çeşitli duygu ve davranışlar üstünde duran metinler yer alır. Yoksulluğun güç bir durum olduğu ve yoksulların zorunlu olduğunda birçok şeyi yapabileceği, zor zamanlarda dostların ve ailenin değerinin daha iyi anlaşıldığı, saf insanların başkaları tarafından kandırılabilmesi, insanların içinde kaldığı mizahi durumlar ve bazı çocukça düşünceler bu öykülerin odaklandığı konular arasındadır. Bu metinlerin bazıları aşağıdaki gibidir.

Çocuk Bahçesi'nin 20. sayısında çıkan *Niçin Böyle?..*⁶² adlı bir öyküde anlatıcı, bir adamı her gün elinde bir torba ile bir yere giderken görür. Onu izler ve harabe bir yere girdiğini, burada torbasından bir şeyler çıkarıp yemeye çalıştığını fark eder. Daha sonra

⁵⁸ Rasim Haşmet, "Bülbül," *Çocuk Bahçesi* 37 (13 Teşrin-i Evvel 1321): 8-9.

⁵⁹ Yazar yok, "Yıldırım," *Çocuk Dünyası* 2/69 (3 Temmuz 1330): 293-294.

⁶⁰ Yazar yok, "Öğüt," *Çocuk Dünyası* 3 (28 Mart 1329): 11.

⁶¹ Sükutizade, "Güneş," *Çocuk Bahçesi* 21 (10 Temmuz 1330): 317.

⁶² Elif Şerafeddin, "Niçin Böyle?..." *Çocuk Bahçesi* 20 (3 Temmuz 1330): 295.

adamin kendisini bu duruma düşüren insanlığa sitem ederek bazı insanların zevk ve sefa içindeyken kendisi gibi olanların neden bu zulüm ve yoksulluk içinde olduğunu sorguladığını duyar. Anlatıcı bunları duyunca kendisi de bu dengesizlik üstüne düşünmeye başlar.

Çocuk Dünyası'nın 14. sayısında yayınlanan *Saksılar*⁶³ adlı öyküde dostluk ve fedakârlık üstünde durulur. Japonya'da bir prensin çok değerli yirmi saksısı vardır. Bir gün bir hizmetçi kazayla bu saksılardan birini kırınca prens bu hizmetçinin öldürülmesini ister. Başka bir hizmetçi prene kırılan saksıları onarabildiğini söyler. Prens de onarması için onu saksıların yanına getirir ancak adam onarmak yerine tüm saksıları kırar. Prens bunu niye yaptığını sorunca adam bu saksıların her biri kırıldığında bir arkadaşının ölümüne yol açacaktı. Dostları kurtulsun diye hepsini kendisinin kırdığını, böylece sadece bir kişinin yani kendisinin öleceğini söyler. Prens bu fedakarlıktan ibret alır ve herkesi affeder.

Çocuk Dünyası'nın 62. sayısındaki *Dolandırıcı*⁶⁴ adlı öyküde saf insanların düştüğü durumlar konu edilir. Şık giyimli bir adam, bir lokantada yemek yerken birden dişinin ağrıdığını söyleyerek inlemeye başlar. Bu sırada başka bir adam gelir ve ona bir diş tozu verir. Adam, tozu dişine sürdükten sonra ağrısının hiç kalmadığını söyler. Bunun üzerine lokantadaki herkes birer diş tozu alır. Ancak sonradan bu tozun ağırları hiç geçirmediği çünkü bunun ilaç değil yalnızca tebeşir tozu olduğu fark edilir. Bu arada iki dolandırıcı çoktan ortadan kaybolmuştur.

Çocuk Bahçesi'nin 10. sayısında yayımlanan *Kunduralarım*⁶⁵ adlı öyküde bir çocuğun çocukça düşüncesi yansıtılır. Öyküde bir çocuk çok sevdiği kunduraları dışarıda üşür diye onları içeri almak ister ancak annesi izin vermez. Annesinin kendisini anlamadığını düşünen çocuk kundurası olmayan çocukları düşler. Babasından yeni bir ayakkabı istemeye karar verir ki böylece eski olanları kundurası olmayan çocuklara bırakabilecektir.

7.4. Davranışlarla İlgili Öyküler

Davranışlar teması altında sınıflandırılan öykülerin iyi ve kötü alışkanlıklar, yaramazlık, sorumluluk bilinci, çalışkanlık ve öğretici konulu metinlerden oluştuğu belirlenmiştir. *Çocuk Bahçesi* ve *Çocuk Dünyası* dergilerindeki davranış temalı öykülerde iyilik yapmanın önemi, kötülüğün kötülüğe yol açacağı, yaramazlığın olumsuz sonuçları, sorumluluk sahibi olmanın getirileri, ders verici bazı durumlar, çalışkan olmanın değeri gibi özellikler çocuklara kazandırılmaya çalışılır. Bu türdeki öykülerin bazıları aşağıda özetlenmiştir.

⁶³ Zekiye İsmail, "Saksılar," *Çocuk Dünyası* 14 (13 Haziran 1329): 6.

⁶⁴ Yazar yok, "Dolandırıcı," *Çocuk Dünyası* 2/62 (15 Mayıs 1330): 186.

⁶⁵ Ayın Ulvi, "Kunduralarım," *Çocuk Bahçesi* 10 (24 Mart 321): 4-6.

Çocuk Dünyası'nın 21. sayısındaki *Küçük Kanaatkar Kız*⁶⁶ adlı öykü, bir adamın birkaç çocuğu kıtlık zamanı eve çağırarak onlara ekmek vermesiyle başlar. Çocuklar kavga ederek en büyük ekmeği almaya çalışır. Kavganın etkisiyle adama teşekkür etmeden oradan ayrılırlar. Ancak en sona kalan küçük kız en küçük ekmeği alır ve teşekkür ederek ayrılır. Ertesi gün aynı şeyler yeniden yaşanır. Ancak küçük kız eve gittiğinde elindeki ekmeğin içinde para olduğunu fark eder ve bunları adama geri getirir. Adam, gösterdiği kanaatkarlık nedeniyle bu paraları kıza ödül olarak verdiğini söyler ve açgözlülerin her zaman zarar göreceğini ekler. Kız böylece kanaatkarlığının ödülünü almış olur.

Çocuk Dünyası'nın dördüncü sayısındaki *Pis Oğuz'un Kardeşi*⁶⁷ adlı öyküde odası darmadağın, üstü başı kirli bir çocuk vardır. Çok pis olduğundan herkes onu Pis Oğuz diye çağırır. Oğuz bahçeden geçen sincaba, Van kedisine kendisiyle arkadaş olup olmayacaklarını sorar ama çok pis olduğu için hiçbiri bu teklifi kabul etmez. Yalnızca sümüklü böcek Oğuz'a selam verir ve ona gübre üstünde güneşlenmeyi, bulaşık suyu içmeyi önerir. Oğuz ağlamaya başlar ve sonunda temiz biri olmaya karar verir.

Çocuk Dünyası'nın 66. sayısındaki *Akıllı Kedi*⁶⁸ adlı öyküde yaramazlık üstünde durulur. Buna göre Memiş'in yoksul babası bahçeden topladıklarını satarak biraz peynir ve öteberi alır. Annesi ve babası iştayken Memiş evdeki peyniri yiyen fareyi yakalamaya karar verir. Bunun için fareyi kediye yakalattırmayı ama annesine kendisinin yakaladığını söylemeyi düşünür. Kediye dolaba kapatır ancak kedi önce peyniri sonra da fareyi yer.

Çocuk Dünyası'nın beşinci sayısında yer verilen *Cevabın İyisi Böyle Olur!...*⁶⁹ adlı öyküde ne ekersen onu biçersen düşüncesi üstünde durulur. Reşit Bey çocuklarına *Çocuk Dünyası* dergisini alamayınca komşusu Necip Bey'den dergilerini ödünç ister. Necip Bey dergilerini ödünç verme adetinin olmadığını ancak isterlerse gelip evinde okuyabileceklerini söyler. Birkaç gün sonra Necip Bey çatı tamiri için merdivene gereksinim duyar ve Reşit Bey'den merdivenini ödünç ister. Reşit Bey de ona merdiven verme adetinin olmadığını ancak isterse çatısını getirip evinde tamir edebileceğini söyler.

Çocuk Dünyası'nın 27. sayısında yer alan *Körler ve Fil*⁷⁰ öyküsü öğretici bir metindir. Varlıklara ve olaylara tek açıdan bakılmaması gerektiğinin vurgulandığı öyküde Hindistan'da bir adam körleri toplar ve onlardan fillere dokunmalarını ister. Sonra hepsini çağırır ve filin nasıl bir şey olduğunu sorar. Filin bacağına dokunan onu bir direğe, kuyruğuna dokunan bir süpürgeye, kulağına dokunan bir şala benzetir. Adam hangisinin

⁶⁶ (Bahçesaray İdadisi'nden) Abdullah Zihni Kürkçü, "Küçük Kanaatkâr Kız," *Çocuk Dünyası* 21 (1 Ağustos 1329): 4-5.

⁶⁷ (Dora Rişar'ın "Altın Yıldızlı Pencere"lerinden), "Pis Oğuz'un Kardeşi," *Çocuk Dünyası* 4/83 (18 Haziran 1334-1918): 57-59.

⁶⁸ Rebi' Sebâti, "Akıllı Kedi," *Çocuk Dünyası* 2/66 (12 Haziran 1330): 249-250.

⁶⁹ Yazar yok, "Cevabın İyisi Böyle Olur!..." *Çocuk Dünyası* 1/5 (30 Kanun-ı Evvel 1926): 13.

⁷⁰ (Füyüsâta Osmani'den 223) Mehmet Feyzi, "Körler ve Fil," *Çocuk Dünyası* 27 (12 Eylül 1329): 5-6.

doğru söylediğini sorunca körlerin hepsi kavga etmeye başlar. Öykünün sonunda şu cümle yer alır: "Bu hal, insanların hakikat karşısındaki mevkilerine ne kadar benzer!".

7.5. Eğitim-Öğretim Temalı Öyküler

Bu tema altındaki öykülerde genellikle öğrenmenin önemi anlatılmıştır. Bunun için bir zanaat sahibi olmanın önemi, okulundan yoksun kalanların içine düştüğü güç durumlar, doğru düşünmenin yararları vb. konular çeşitli olay örgüleri içinde verilmiştir. Bu kapsamdaki öykülerden bazıları aşağıda özetlenmiştir.

Çocuk Dünyası'nın 24. sayısındaki *Bir Çorapçının Hikayesi*⁷¹ adlı öyküde ihtiyar bir kadın boş oturan oğluna bir zanaat kazandırmaya karar verir ve ona çorap örmeyi öğretir. Zamanla çok güzel çoraplar ören çocuk zengin olur. Bu arada ihtiyar kadın ölür. Seyahate çıkan çocuk eşkıyalar tarafından soyulur. Geceyi bir derebeyin bahçesinde geçiren çocuk yakalanıp hapsedilir. Çocuğa yemek getiren bir kadın ona burada yakalananların öldürüldüğünü anlatır. Çocuk kadından iğne ve renkli iplikler ister ve gece gündüz çalışıp derebeyi için çok güzel çoraplar örer. Derebeyi çocuğu çalışkanlığından ve ördüğü çorapların güzelliğinden dolayı affeder. Ona bin akçe vererek herkesin işini böyle severek yapması gerektiğini söyler.

Çocuk Dünyası'nın yedinci sayısındaki *Matrud*⁷² adlı öyküde ise okulun önemi üstünde durulur. Öyküde bir çocuk gördüğü bir rüyayı anlatır. Buna göre okuldan atılan çocuk artık serbest olduğu için çok mutludur. Erken kalkmak zorunda değildir, ödev yapmayacaktır. Yolda kirli ve pasaklı bir serseriye rast gelen çocuk serserinin sataşmalarından rahatsız olur. Serseri yakında onun da kendisi gibi olacağını söyler. Çocuk serseriye tam saldıracakken uyanır ve gördüklerinin rüya olmasına çok sevinir. Bundan sonra okuluna daha sıkı sarılır.

Çocuk Bahçesi'nin 10. sayısında çıkan *Altın ve Servet*⁷³ adlı öykü bir öğretmen ile öğrencileri arasında geçen tutumluluk üstüne bir sohbete dayanır. Öğretmen öğrencilerine bir öykü anlatarak paranın tek başına işe yaramadığını, değerli olanın onun alabil-diği şeyler olduğunu söyler. Yazının sonunda insanlar hem yemeli hem biriktirmeli sonucuna varılır. Öykü, *'Hiç yemeyen kadar hep yiyen de hatalıdır'* gibi bir özlü söz ile bitirilir.

7.6. Dil Estetiğini Yansıtan Öyküler

Bu temadaki öykülerde açık bir iletiden çok edebi zevk aşılama amacının öne çıktığı söylenebilir. *Çocuk Bahçesi* ve *Çocuk Dünyası* dergilerinin her ikisinde de tematik açıdan en az yer verilen öykü türü dil estetiğini yansıtan öykülerdir. Yalnızca dört öykünün yer aldığı bu kapsamdaki metinlerden ikisinin özeti aşağıda yer almaktadır.

⁷¹ Yazar yok, "Bir Çorapçının Hikâyesi," *Çocuk Dünyası* 24 (22 Ağustos 1329): 5-6 / 25 (29 Ağustos 1329): 4-5.

⁷² Şemsi Besim Çakalof, "Matrud," *Çocuk Dünyası* 7/86 (1 Ağustos 1334): 111-112.

⁷³ Yazar yok, "Altın ve Servet," *Çocuk Bahçesi* 10 (24 Mart 321): 8-9.

Çocuk Bahçesi'nin 11. sayısında yayımlanan *Tulu'-ı Nisan*⁷⁴ adlı öyküde Nisan ayının gelişi anlatılır. Yazar uzun süre devam eden karanlık ve soğuktan sonra sıcakların, güneşin, kışların ve çiçeklerin gelişinden bir huzur ve mutluluk duyar. Parça şu cümle ile biter: "*Öteden, semalarla arzın bir buse-i samimiyetle musahafa ettiği mütebaid ufuklara yayılan hâreli bulutların kalb-i şebâbla yırtılarak, arasından; -bir menba'-ı ahenkdarın feşafeş billuriyesi gibi- musiki-i baharı terennüm eden çapkın kuşlar uçuşmağa başladı!..*" (s.4)

Yine *Çocuk Bahçesi*'nin 23. sayısındaki *Mailikler İçinde*⁷⁵ öyküsünde süslü bir dil kullanılarak zavallı bir çocuktan söz edilir. "*Şu kırık hayat, bu mecrûh insan kitlesi, kirpiklerinin uçlarında eşi'a-yı nûrânî-yi kamerle pertev-pâş katreler, fikrinde bir te-reddüt müteellimâne olduğu halde uzun ra'şelerden sonra kalktı.*" (s.3)

7.7. Diğer Konulardaki Öyküler

Aralarında herhangi bir konu birliği olmayan öyküler bu kapsamda ele alınmıştır. Bu öykülerde çocukların çeşitli durumlar karşısındaki düşünce ve davranış biçimleri yansıtılmıştır. Bazı ilginç olaylar, çocuksu düşünceler, doğruyu yanlış ayırma ölçütleri ele alınan konulardan bazılarıdır. Bu türdeki öykülerden ikisinin özeti aşağıda verilmiştir.

Çocuk Bahçesi dergisinin ikinci sayısındaki *Ben Erkek Olmak İsterim*⁷⁶ adlı öykü çeşitli paragraflar ve aralara serpiştirilen dörtlüklerden oluşan bir parçadır. Burada on yaşında bir kız çocuğu erkek olmak istediğini söyler. Çünkü ona göre kızlar rahat değildir ve baskı altındadır. Oysa erkekler çok rahat yaşamaktadır.

Çocuk Bahçesi'nin 22. sayısındaki *Hesap Pusulası*⁷⁷ adlı öyküde yedi sekiz yaşlarında bir kız çocuğu çamaşırcı kadın Münela Hanım'la sohbet eder. Münela Hanım bu kıza hesapları gösteren bir kağıt vererek annesine götürmesini söyler. Bu kağıdın testere olduğunu, bununla hesabı keseceklerini söyleyerek şaka yapar. Kızcağız da bu şakayı anlamadığından kağıtla bir şey nasıl kesilir diye düşünmeye başlar. Okuma yazması olmadığı için kağıtta yazılı olan şeyleri de okuyamaz.

7.8. Resimli Öyküler

Çocuk Bahçesi ve *Çocuk Dünyası* dergilerinde çeşitli resimlerden oluşan yazısız bazı öyküler de yayınlanmıştır. Yukarıda belirlenen temalardan herhangi birini karşılamayan bu türde toplamda 10 öykü olduğu saptanmıştır. Bunlardan biri şöyledir:

Çocuk Dünyası'nın altıncı sayısında *Bir Kargaşalık*⁷⁸ başlığıyla verilen öyküde se-kiz resim ve altlarında birer satırlık yazı olan bir görsel anlatı yer alır. Güler, kedisi ve

⁷⁴ İbrahim İhsân, "Tulû-ı Nisan," *Çocuk Bahçesi* 11 (31 Mart 321): 4.

⁷⁵ Anayelizâde Edip, "Mâilikler İçinde," *Çocuk Bahçesi* 23 (7 Temmuz 321): 2-3.

⁷⁶ Yazar yok, "Ben Erkek Olmak İsterim," *Çocuk Bahçesi* 2 (20 Kanun-i Sâni 320): 4-5.

⁷⁷ Ayın Ulvi, "Hesap Pusulası," *Çocuk Bahçesi* 22 (16 Haziran 321): 4-6.

⁷⁸ Yazar yok, "Bir Kargaşalık," *Çocuk Dünyası* 1/6 (6 Kanun-i Sâni 1927): 7-8.

köpeğiyle birlikte koşan bir fareyi yakalamak isterken raftaki bütün tabakları devirir. Her yer altüst olur.

Yukarıdaki temalara verilen örnekler genel olarak değerlendirildiğinde *Çocuk Bahçesi* ve *Çocuk Dünyası* dergilerinin öykü türüne önemli bir eğitici işlev yüklediği söylenebilir. Dolayısıyla bu çalışmada öykü türünün seçilmesi, bu türün yalnızca edebiyatın temel bileşenlerinden biri olmasından değil, aynı zamanda kültürleme sürecinde sağladığı doğrudan etkilerden kaynaklanmaktadır. *Çocuk Bahçesi* ve *Çocuk Dünyası* dergilerinde en çok kullanılan tür olan öyküler, kısa ve çarpıcı anlatımlarıyla hem çocukların dikkatini çeken hem de toplumsal rollerin aktarımında etkili bir araç olarak öne çıkmıştır. Öykülerin basit dil yapıları, çocukların düzeyine uygun biçimde oluşturulmuş ve böylece çocukların milli değerler, doğru davranışlar ve toplumsal sorumluluklar gibi konularda derin bir farkındalık geliştirmeleri hedeflenmiştir. Öyküler ayrıca, çocukların bireysel düş güclerini zenginleştirirken toplumsal gerçeklik ile bağ kurmalarında da etkilidir. *Çocuk Bahçesi* ve *Çocuk Dünyası* dergilerinde yer alan öykülere yönelik yapılan inceleme, öykü türünün Osmanlı dönemindeki dergilerde çocukların edebiyat yoluyla topluma entegre edilmesinde başat bir rol üstlendiği görülmektedir. Bu bağlamda, çalışmada incelenen öykülerin tematik zenginliği ve kültürel içeriği, dergilerin çocuk okurlar için nasıl bir kültürleme misyonu taşıdığını göstermesi açısından önemlidir.

8. Tartışma

Osmanlı dönemi çocuk dergileri, genellikle milli değerlere önem veren bir tutum içinde yayınlanır. Bir insan topluluğunu ulusa dönüştürmede önemli rolü olan milli değerler bireyler arasındaki ortak kültürü yaratmada son derece işlevseldir. Özellikle savaş zamanlarında varlığı tehdit altında olan toplumlar bu baği öne çıkarma eğilimindedir.⁷⁹ Milli değerlerin bir ileti olarak belirmesi, incelenen dergilerin yayımlandığı zaman aralığının Balkan Savaşları yanında bir imparatorluğun çöküşü ve yeni bir Cumhuriyet'in kurulma dönemine denk gelmesi ile ilişkilendirilebilir. Bu sosyolojik koşullar içinde toplumun geleceğini oluşturan çocukların kültürel gelişimlerine yönelik vurgu yapılması anlaşılır bir durumdur. Bugünün eğitim yaklaşımlarıyla çocuklar için sakıncalı görülebilecek savaş ve intikam gibi konulara da yer verilmesinin, arka planda yaşanan olayların dikkate alınmasıyla anlaşılabilceği düşünülmektedir. Bir ulusun varlığının tehdit edildiği durumlarda kültürel bağın güçlendirilmesi önem taşır. Kültür, bireyler arasındaki davranışların, düşünmenin, duyumsamanın ve iletişimin standartlaşması olarak tanımlandığından⁸⁰ savaş zamanlarında ortak duyuş ve düşünüşün pekiştirilmesi toplumsal bir refleks olarak belirir. Edebiyatın kültürlle olan ilişkisi nedeniyle⁸¹ bu refleksin çocuk dergilerine de yansyacağı öngörülebilir. Buradaki önemli nokta, öykülerin çocuk düzeyine uygun biçimde yazılıp yazılmadığıdır. Çocuğun gerçekte politik

⁷⁹ Emre Ozan, "Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkiler Disiplininin Doğuşu Üzerine Bir Değerlendirme," *Akademik Bakış* 7/14 (2014): 200.

⁸⁰ Ahmet Uğur Nalcıoğlu, "Edebiyat ve Kültür Üzerine," *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 20/2 (2016): 707.

⁸¹ Ali Göçer, "Dil-Kültür İlişkisi ve Etkileşimi Üzerine," *Türk Dili* 729 (2012), 56; Abdurrahman Güzel ve Ali Torun, *Türk Halk Edebiyatı* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2005), 23.

olmayan bir algı düzeyine sahip olması, milli değerlerin ve kültürel yapının anlaşılır biçimde ve sanatsallığı yitirmeden verilmesini zorunlu kılar.⁸² Buna karşın, incelenen dergilerdeki öykülerde sanatsallığın yeterli düzeyde sağlanmadığı ve içeriğin de çocuğun düzeyine indirgenmeden aktarıldığı gözlemlenmiştir.

Osmanlı dönemi çocuk dergilerinde kültürleme boyutlarından bir diğeri doğa bilinci ve dini inanca yönelik tema ile ortaya konulmuştur. Doğa bilinci, insanın bir parçası olduğu çevreyi tanıma ve yaşamı ona göre biçimlendirme gereksinimine dayanır.⁸³ Bunun yanında doğa bilinci çocukları bilişsel, sosyal ve duygusal açıdan destekler.⁸⁴ Ancak incelenen dergilerde doğa bilinci, doğanın görsel güzelliği ya da toprağın verimliliği gibi yararcı bir anlayış üstünden öykülere yansıtılmıştır. Dini düşünce de toplumun dini kimliğinin bir yansıması olarak çocukların sahip olması gereken bir değer olarak sunulmuştur. İncelenen öykülerde Allah kavramının somutlaştırılması yerine her şeyi yaratan varlık olma özelliği öne çıkarılmıştır. Sonuç olarak, doğanın güzelliği ve verimliliği yanında din düşüncesi de kültürleme sürecinin bir boyutu olarak belirmiştir.

İnsana ilişkin çeşitli duygu, düşünce ve davranışlar temasındaki metinlerde ise insanın çeşitli koşullarda yöneleceği davranışlar ve bunların etik değerleri üstünde durulmuştur. Osmanlı çocuk dergilerinde bu noktaya önem verildiği gözlemlenmektedir. Edebiyatın odağında insanın olduğu birçok kez dile getirilmiştir.⁸⁵ İnsan edebiyat yoluyla bir yandan sanatsal ürünlere maruz kalırken diğer yandan çeşitli açılardan eğitilir.⁸⁶ Şiir, roman ve öykü gibi türler temelde insanın değişik durumlarını sanatsal bir anlatımla ortaya koyar. *Çocuk Bahçesi* ve *Çocuk Dünyası* dergilerinde yer alan öykülerde de aynı durum görülür. Yoksulluk, aile, mizah vb. insani duygular kurmaca durumlar içinde çocuk okura yansıtılmış ve benzer durumlarda nasıl davranılması gerektiği sezdirilmiştir. Hangi davranış ya da tutumun ne tür sonuçlar doğuracağı öykü karakterleri üstünden yansıtılmıştır. Edebiyatın eğitici işlevi bu temadaki öykülerde açık biçimde izlenmektedir. Davranışlar temasındaki öykülerde de bu yaklaşım görülmektedir. İyi alışkanlıkların, çalışkan olmanın, sorumluluk duygusu geliştirmenin olumlu sonuçları olacağı belli tipler üstünden anlatılmıştır. Tip genel geçer özellikleri simgeleyen kurmaca bir varlıktır.⁸⁷ Bu varlıklar yazarın belli konulardaki düşüncelerini sözlerle ya da davranışlarla yalın bir biçimde gösterme işlevini yerine getirir. Kültürleme sürecinde tiplerin yansıttığı özellikler yazarın okura kazandırmayı amaçladığı içeriğin karşılığıdır. Bu durum *Çocuk Bahçesi* ve *Çocuk Dünyası*'nda açık biçimde görülmektedir.

⁸² Beyhan Kanter, "Etik ve Estetik Bağlamında Çocuk Edebiyatı," *Türk Dili Dergisi Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Özel Sayısı* 756 (2014), 574.

⁸³ Aykut Çoban, *Çevre Politikası: Ekolojik Sorunlar ve Kuram* (Ankara: İmge Kitabevi, 2020), 172.

⁸⁴ Nilüfer Köşker, "Okul Öncesi Çocuklarında Doğa Algısı", *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 19/1 (2019), 295.

⁸⁵ Nalcioğlu, a.g.e., 702.

⁸⁶ Cahit Kavar, *Edebiyat ve Eğitim* (Ankara: Engin Yayınevi, 1999), 6; Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi* (Ankara: Cem Yayınevi, 1974), 281; Nermi Uygur, *İnsan Açısından Edebiyat* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1975), 115.

⁸⁷ Wilhelm Dilthey, *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*, çev., Doğan Özlem (İstanbul: Notos Kitap, 2011), 43.

Çocuk Bahçesi ve *Çocuk Dünyası* dergilerindeki eğitimi ve öğrenme temalı öykülerde bir zanaat öğrenmenin ve bir işte uzmanlaşmanın değeri sezdirilmektedir. Bunun yanında okulun ve öğrenmenin önemi de bu metinlerde odağa alınmıştır. Çocuk edebiyatı kapsamında oluşturulan tüm ürünler okumayı keyifli bir etkinliğe dönüştürerek yaşamın anlamlandırılmasına katkı sağlar.⁸⁸ Bu araştırmada incelenen öyküler de okulun ve öğrenmenin değerini hem içerikte ele alınan olayların çeşitli boyutlarıyla hem de bu metinlerin okuma yoluyla alımlanabilecek olması nedeniyle çocuklara duyumsatmıştır. Dolayısıyla öğrenme temalı öyküler, Osmanlı dönemi çocuk dergilerinin çocuktaki kültürlenme sürecine ilişkin boyutlardan biri olarak değerlendirilmiştir.

Yukarıda ayrıntıları verilen temaların yanında *Çocuk Bahçesi* ve *Çocuk Dünyası* dergileri son olarak dil estetiğini yansıtan öykülerle birlikte belli bir temada yer almayan çeşitli öyküler ve bazı resimli öyküler de yayımlamıştır. Farklı konuları içeren öyküler çocuk gerçekliğine ilişkin bazı yansımaları okura gösterirken resimli öykülerin daha çok görsel okuma yapma olanağı sağladığı görülmüştür. Dil estetiğini yansıtırma amaçlı olan öykülerde ise okura sanatsal bir deneyim yaşatmanın öncelikli olduğu belirlenmiştir. Bu anlamda, çocukların Türkçenin sanata dönüşmüş kullanımını deneyimlemeleri kültürel gelişimlerinde önemli bir boşluğu doldurma çabası olarak değerlendirilebilir. Çünkü dil, kültürün en önemli taşıyıcısıdır.⁸⁹ Dolayısıyla dilin incelikli kullanımını yansıtan edebiyat metinleri dil duyarlılığı konusunda çocukları besleyebilir. Dil duyarlılığı, Osmanlı dönemi çocuk dergilerinin okurda yaratmak istediği bir başka kültürel nitelik olarak ortaya çıkmıştır.

Sonuç

Osmanlı döneminde Arap harfleriyle basılan Türkçe çocuk dergilerinden *Çocuk Bahçesi* ve *Çocuk Dünyası*'nın öykülerde kültürlenme açısından ne tür iletilere yer verdiğinin belirlenmesini amaçlayan bu çalışmada sekiz farklı tema belirlenmiştir. Yukarıda açıklandığı gibi bu temalar milli değerler, doğa ve din, insani durumlar ve sosyal ilişkiler, davranışlar, eğitim-öğretim, dil estetiği ve çeşitli konular olarak ortaya konulmuştur. Öykü türü ile sınırlandırılan çalışmada bu temalara ek olarak bir de 'resimli öyküler' adıyla bir tür belirlenmiştir. Belirlenen temaların, Osmanlı döneminde çocuk okurda hangi yönlerin geliştirilmesi gerektiğini ve dolayısıyla nasıl bir kültürlenmeyi amaçladığını yansıttığı düşünülmektedir. Buna göre, *Çocuk Bahçesi* ve *Çocuk Dünyası* okurlarının milli değerlerine bağlı, insan ve doğa bilinci yanında dini inancı benimseyen, eğitilmiş ve dil duyarlılığına sahip bireyler olarak yetişmelerini ve bu özellikleri destekleyen bir kültüre sahip olmalarını istemektedir.

⁸⁸ Selahattin Dilidüzgün, "Okuma Öğretimi Hedefleri Bağlamında Türkçe Ders Kitaplarındaki Çocuk Edebiyatı Ürünleri," *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/2 (2004): 52.

⁸⁹ Nalan Büyükkantarçioğlu, *Toplumsal Gerçeklik ve Dil* (İstanbul: Multilingual Yayınları, 2006), 28; Wilhelm von Humboldt, *On Language: The Diversity of Human Language Structure and Its Influence on The Mental Development of Mankind* (Cambridge University Press, 1988), 17.

Sonuç olarak, Osmanlı çocuk dergilerinin genel görünümünü yansıtan *Çocuk Bahçesi* ve *Çocuk Dünyası* dergilerinde çocukların belirlenen sekiz temada bir donanım kazanmaları amacı güdülmüştür. Bu temalar, çocukların öykü iletileri yoluyla gerçekleştireceği kültürlenme süreci sonucunda nasıl bir yurttaş niteliği kazanacağını ortaya koymaktadır. Öykülerin çoğunluğunun edebi bir değer taşıma kaygısından uzak olması, bunun yerine daha çok aktarmak istediği iletiyi önelemesi kültürlenme işlevinin baskın olduğunu düşündürmektedir. Bu öyküler, Osmanlı çocuk dergilerinin sahip olduğu çocuk imgesinin bir dışavurumu olarak ele alınabilir. Yukarıda açıklanan temalar yoluyla belli değerlerin ve inançların kazandırılmaya çalışıldığı, böylece çocukların toplumsal yapıya uyum sağlarken hangi niteliklerle donanacağı incelenen öykülerin okura kazandırmaya çalıştığı kültürel kimliğin ayrıntıları olarak ortaya konulmuştur.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar kapsamında bazı öneriler şöyle sıralanabilir: Bu çalışmadan elde edilen sonuçların, diğer Osmanlı çocuk dergilerine yönelik yapılacak incelemelerle doğrulanması yarar sağlayabilir. Çocuk Bahçesi ve Çocuk Dünyası dergilerindeki kültürlenme sürecinin diğer dergilerde nasıl bir görünüm kazandığını belirlemek konunun kapsamını genişletecektir. Bunun yanında, öykü türü dışındaki diğer edebi türlerin de araştırılması verimli sonuçlar ortaya koyabilir. Edebi türler yazarın iletisini dolaylı yoldan yansıtırken diğer türler okur ile doğrudan bir iletişim kurar. Bu nedenle dergilerde yer alan edebiyat dışı yazıların da içerik çözümlemesi alana katkı sağlayabilir. Son olarak dergilerin giriş sayfalarında açıklanan yayınlanma amacı ile içeriğindeki yazıların tutarlı olup olmadığını araştıran çalışmalar da konuya ilgi duyanların üstünde durabileceği bir konu olarak önerilmektedir. Bu öneriler Osmanlı dönemi çocuk dergiciliğinin kapsamını daha açık ve anlaşılır bir duruma getirecektir.

Etik Beyanı

Bu çalışmanın, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallarına uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, çalışmanın Committee on Publication Ethics (COPE)'in tüm şartlarını ve koşullarını kabul ederek etik görev ve sorumluluklara riayet ettiğimi beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmayla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Declaration

I declare that this study is original; that I have acted by the principles and rules of scientific ethics at all stages of the study, including preparation, data collection, analysis, and presentation of information; that I have cited sources for all data and information not obtained within the scope of this study and included these sources in the bibliography; that I have not made any changes in the data used, and that I comply with ethical duties and responsibilities by accepting all the terms and conditions of the Committee on Publication Ethics (COPE). I hereby declare that if a situation contrary to my statement regarding the study is detected, I agree to all moral and legal consequences that may arise.

Hakem Değerlendirmesi

: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması

: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek

: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review

: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest

: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support

: The authors declared that this study has no financial support.

Kaynakça

- Alabaş, Ramazan. “Çocuk Haftası Dergisi ve Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi.” *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26/5 (2018): 1765 - 1784.
- Alkan, Mehmet Ö. “Modernization from empire to republic and education in the process of nationalism,” In Karpat K. (Ed.), *Ottoman Past and Today's Turkey* (pp. 47–132). Brill.
- Arnett, Jeffrey Jensen. “Conceptions of the Transition to Adulthood: Perspectives from Adolescence to Midlife.” *Journal of Adult Development* 8 (2001): 133 – 143.
- Aslan, Celal. “Bahçe Dergisi (1908–1910).” *bilig* 47 (2008): 167 - 176.
- Atakan, Atacan. “Creating an Enemy: Children’s Magazines and Different Faces of Enmity (1913-1918).” *Athens Journal of Mediterranean Studies* 1/4 (2015): 341 - 356.
- Aziz, Aysel. *Toplumsallaşma ve Kitleleşme İletişim*. Ankara: A.Ü. Basın-Yayın Yüksekokulu Yayınları, 1982.
- Balcı, Ahmet, “Bir Okuma Materyali Olarak Çocuk Dergileri ve Çocuklara Rehber.” *Türklük Bilimi Araştırmaları* 13/13 (2003): 319 - 349.
- Bowen, Glenn A. “Document Analysis as a Qualitative Research Method.” *Qualitative Research Journal* 9/2 (2009): 27 - 40.
- Bozbıyık Ergen, Ebru ve Mehmet Kara. “Çocuklara Kıraat (Eski Harfli) Dergisi ile Çamlıca Çocuk Dergisinin Söz Varlığı ve Metin Türleri Açısından İncelenmesi.” *Uluslararası Türkoloji Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi* 6/2 (2021): 1 - 12.
- Büyükkantarcıoğlu, Nalan. *Toplumsal Gerçeklik ve Dil*. İstanbul: Multilingual Yayınları, 2006.
- Chick, Kay A. ve Maxwell W. Hunter. “An Analysis of Human Images and Advertisements.” *Language and Literacy* 11/1 (2009): 1 - 25.
- Ciravoğlu, Öner. *Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Esin Yayınevi, 1999.
- Cole, Michael ve James V. Wertsch. “Beyond the Individual-Social Antinomy in Discussions of Piaget and Vygotsky.” *Human Development* 39/5 (1996): 250 - 256.
- Çapar, Ali. “Osmanlı Devleti’nde Çocukluk: Kaynaklar, Metot, Tarihsel ve Disiplinlerarası Perspektifler.” *tarihyazını* 3/1 (2021): 44 - 68.
- Çoban, Aykut. *Çevre Politikası: Ekolojik Sorunlar ve Kuram*. Ankara: İmge Kitabevi, 2020.
- Demiray, Kemal. *Türkçe Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1953.
- Demirkol, Gökhan ve Gürkan Dağbaşı. “Osmanlı Çocuk Dergilerinde Dil Öğretimi: Çocuklara Talim Dergisi (1887-1888).” *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 6/18 (2017): 815 - 827.

- Dilidüzgün, Selahattin. “Okuma Öğretimi Hedefleri Bağlamında Türkçe Ders Kitaplarındaki Çocuk Edebiyatı Ürünleri.” *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/2 (2004): 43 - 55.
- Dilidüzgün, Selahattin. *Çağdaş Çocuk Yazını Yazın Eğitimi Atılan İlk Adım*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2018.
- Dilthey, Wilhelm. *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*. Çev., Doğan Özlem. İstanbul: Notos Kitap, 2011.
- Ekiz, Durmuş. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2015.
- Ercan, Aliye Nur ve Şerife Akpınar. “Eski Harfli Bir Çocuk Gazetesi: Sadakat/Etfâl.” *Türklük Bilimi Araştırmaları* 36 (2014): 109 - 130.
- Erdoğan, İrfan ve Alemdar Korkmaz. *Popüler İletişim ve Kültür*. Ankara: Erk Yayınları, 2005.
- Fortna, Benjamin C. *Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde Okumayı Öğrenmek*. Çev., M. Beşikçi. İstanbul: Koç Üniversitesi, 2011.
- Fortna, Benjamin. *Bonbons and Bayonets: Mixed Messages of Childhood in the Late Ottoman Empire and the Early Turkish Republic*. Boston: Brill, 2016.
- Gelişli, Yücel. “Türkiye’de Yayımlanan Çocuk Dergilerinin Eğitim Görüşlerinin İncelenmesi.” *Türk Halkları Edebiyatı II. Uluslararası Çocuk Edebiyatı Kongresi 1. Kitap*, 13-15 Kasım 2008. Bakü: Kafkas Üniversitesi. 567 - 573.
- Göçer, Ali. “Dil-Kültür İlişkisi ve Etkileşimi Üzerine.” *Türk Dili* 729 (2012): 50 - 57.
- Güleryüz, Hasan. *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Edge Akademi, 2013.
- Güvenç, Bozkurt. *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984.
- Güzel, Abdurrahman ve Ali Torun. *Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.
- Humboldt, Wilhelm von. *On Language: The Diversity of Human Language Structure and Its Influence on The Mental Development of Mankind*. Cambridge University Press, 1988.
- Kahya, Hayrullah. “İlk Türkçe Çocuk Dergilerinden Biri: Angeliaforos Çocuklar İçin,” *Turkophone* 9/3 (2022): 111-128.
- Kahya, Hayrullah. “Çocuk Dergiciliği Açısından Yunan Harfli Türkçe (Karamanlıca) Angeliaforos Çocuklar İçin.” *Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali Armağanı - Tevazu Kitabı*, Editör: Gülden Sağol Yüksekaya, Dilek Herkmen, Göksel Öztürk. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınevi, 2023. ss.475-489.
- Kahya, Hayrullah. “‘MümeYYiz Çocuk Dergisi’nde (1869-1870) İdeal ve Gerçek Çocukluk.’ *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 23 (2024): 1 - 20.

- Kanter, Beyhan. “Etik ve Estetik Bağlamında Çocuk Edebiyatı.” *Türk Dili Dergisi Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Özel Sayısı* 756 (2014): 569 - 575.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2012.
- Karayazı, Nurgül. “Cumhuriyet Dönemi Çeviri Çocuk Masallarında Kültürel Değişim (Eski Harfli Çocuk Yıldızı Dergisi Örneği).” *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches* 6/5 (2017): 3326 - 3397.
- Kavcar, Cahit. *Edebiyat ve Eğitim*. Ankara: Engin Yayınevi, 1999.
- Koçer, Dilara Nergishan. “‘İdeal Çocuk’tan ‘Küresel Tüketici’ye: Türkiye’de Çocuk Dergileri ve Çocuk İmgesi.” *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 13/31 (2020): 1218 - 1237.
- Kongar, Emre. *Kültür Üzerine*. İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1984.
- Köşker, Nilüfer. “Okul Öncesi Çocuklarında Doğa Algısı.” *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 19/1 (2019): 294 - 308.
- Kuyucu, Mihalıs (Michael) ve Ali Murat Kırık. “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Çocuk Dergiciliği ve Günümüz Çocuk Dergilerinin Oluşturduğu Fırsatlar.” *Geleneksel Medyada Çocuk ve İletişim*, Ed. Ali Murat Kırık. İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2020. 13 - 38.
- Küçük, Sena. “İlk Türkçe Çocuk Dergileri ve “Çocuklara Mahsus Gazete.”” *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 24 (2010): 221 - 257.
- Kür, İsmet. *Türkiye’de Çocuk Dergileri 1869-1928, Araştırma-İnceleme*. Ankara: Türk Dil Tarih Yüksek Kurulu, 1991.
- Latifoğlu, Narin. ““Çocuklara Mahsus Gazete”de Değerler Eğitimi.” Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2013.
- Miller, Joan, G. “Cultural Diversity in the Morality of Caring: Individually Oriented Versus Duty-Based Interpersonal Moral Codes.” *Cross-Cultural Research* 28/1 (1994): 3 - 39.
- Moran, Berna. *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. Ankara: Cem Yayınevi, 1974.
- Nalcioğlu, Ahmet Uğur. “Edebiyat ve Kültür Üzerine.” *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 20/2 (2016): 701 - 710.
- Norton, Donna E. ve Sandra E. Norton. *Through The Eyes of a Child: An Introduction to Children’s Literature*. Pearson, 2011.
- O’Leary, Zina. *The Essential Guide to Doing Your Research Project*. SAGE Publications Inc., 2021.
- Oğuzkan, Ferhan. *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2000.
- Okay, Cüneyd. *Eski Harfli Çocuk Dergileri*. İstanbul: Kitabevi, 1999.

- Ozan, Emre. “Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkiler Disiplininin Doğuşu Üzerine Bir Değerlendirme.” *Akademik Bakış* 7/14 (2014): 197-214.
- Özcan, Güven Gürkan. *Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2011.
- Öztürk, Hüseyin. *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Hatipoğlu Yayınları, 1993.
- Pinter, Annamaria. *Teaching Young Language Learners*. Oxford University Press, 2006.
- Santrock, John, W. *Adolescence*. Texas: McGraw-Hill, 1998.
- Sever, Sedat. *Çocuk ve Edebiyat*. Ankara: Tudem Yayınları, 2008.
- Shaw, Stanford J. *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*. Çev. M. Harmancı. İstanbul: E Yayınları, 2004.
- Şahin, Seçil ve Merve Beştaş. “Dil Eğitiminde Çocuk Dergilerinin Yeri: Atasözleri ve Deyimler” 3. *Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*, Ankara, 05- 07 Ekim, 2011, Ed. Sedat Sever, COGEM Yayınları. 499-508.
- Şimşek, Hüseyin. “Tanzimat ve Mutlakiyet Dönemi Çocuk Dergilerinin Eğitim Açısından İncelenmesi.” Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2002.
- Şirin, Mustafa Ruhi. *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 1994.
- Toprakçı, Emrah. “1909-1918 Yılları Arası Eski Harfli Çocuk Dergilerinde Savaş Teması.” Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, 2019.
- Uygur, Mermi. *İnsan Açısından Edebiyat*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1975.
- Vygotsky, Lev Semiönovich. *Mind and Society: The Development of Higher Mental Process*. Harvard University Press, 1978.
- Williams, Raymond. *Televizyon Teknoloji ve Kültürel Biçim*. Çev. A. U. Türkbağ. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2003.
- Yılmaz, Eray. “Türkçe Çocuk Gazetelerinde Osmanlı Kimliği (1869–1908) (Ahlak, İlim, Dil, Tarih Ve Coğrafya).” Doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2015.
- Yılmaz, Eray. “Osmanlıcılıktan Türk Milliyetçiliğine Bir Çocuk Dergisi: Çocuk Dünyası (1913-1914).” *Tarih İncelemeleri Dergisi* 32/1 (2017a): 209 - 232.
- Yılmaz, Eray. “Türkçe Çocuk Gazetelerinde Osmanlı Kimliği (1869-1908),” *kebiçe* 43 (2017b): 47 - 72.
- Yalçın, Alemdar ve Gıyasettin Aytaş. *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2008.
- Yaşar, Şeyma. “İlk Çocuk Dergilerinden Mümeyyiz.” Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2001.

Çocuk Bahçesi ve Çocuk Dünyası Dergilerinden Yararlanılan Kaynaklar

- (Bahçesaray İdadisi'nden) Abdullah Zihni Kürkçü. "Küçük Kanaatkâr Kız." *Çocuk Dünyası* 21 (1 Ağustos 1329): 4-5.
- (Dora Rışar'ın "Altın Yıldızlı Penceresi"nden). "Pis Oğuz'un Kardeşi." *Çocuk Dünyası* 4/83 (18 Haziran 1334-1918): 57-59.
- (Füyüsâta Osmani'den 223) Mehmet Feyzi. "Körler ve Fil." *Çocuk Dünyası* 27 (12 Eylül 1329): 5-6.
- Anayelizâde Edip. "Mâilikler İçinde." *Çocuk Bahçesi* 23 (7 Temmuz 321): 2-3.
- Aydın Ulvi. "Hesap Pusulası." *Çocuk Bahçesi* 22 (16 Haziran 321): 4-6.
- Aydın Ulvi. "Kunduralarım." *Çocuk Bahçesi* 10 (24 Mart 321): 4-6.
- Edhem Nejad. "Milli Hikaye, Kahraman Nuri." *Çocuk Dünyası* 6 (18 Nisan 1329): 2-3 / 7 (25 Nisan 1329): 1-2 / 11 (23 Mayıs 1329) 1-2.
- Elif Şerafeddin. "Niçin Böyle?..." *Çocuk Bahçesi* 20 (3 Temmuz 1330): 295.
- İbrahim İhsân. "Tulû-ı Nisan." *Çocuk Bahçesi* 11 (31 Mart 321): 4.
- Rasim Haşmet. "Bülbül." *Çocuk Bahçesi* 37 (13 Teşrin-i Evvel 321): 8-9.
- Rebî' Sebâtî. "Akıllı Kedi." *Çocuk Dünyası* 2/66 (12 Haziran 1330): 249-250.
- Rebî' Sebâtî. "Bir Serçenin Feryadı." *Çocuk Dünyası* 8 (2 Mayıs 1329): 8.
- Rebî' Sebâtî. "Semada Birleşen Ruhlar." *Çocuk Dünyası* 14 (13 Haziran 1329) 2-3.
- Ruhî Reşât. "Türk Yavrusu." *Çocuk Dünyası* 29 (26 Eylül 1329): 2.
- Sükutizâde. "Güneş." *Çocuk Bahçesi* 21 (10 Temmuz 1330): 317.
- Şemsi Besim Çakalof. "Matrud." *Çocuk Dünyası* 7/86 (1 Ağustos 1334): 111-112.
- Yazar yok. "Altın ve Servet." *Çocuk Bahçesi* 10 (24 Mart 321): 8-9.
- Yazar yok. "Ben Erkek Olmak İsterim." *Çocuk Bahçesi* 2 (20 Kanun-i Sâni 320): 4-5.
- Yazar yok. "Bir Çorapçının Hikâyesi" *Çocuk Dünyası* 24 (22 Ağustos 1329): 5-6 / 25 (29 Ağustos 1329): 4-5.
- Yazar yok. "Bir Kargaşalık" *Çocuk Dünyası* 1/6 (6 Kanun-i Sâni 1927): 7-8.
- Yazar yok. "Cevabın İyisi Böyle Olur!..." *Çocuk Dünyası* 1/5 (30 Kanun-ı Evvel 1926): 13.
- Yazar yok. "Dolandırıcı." *Çocuk Dünyası* 2/62 (15 Mayıs 1330): 186.
- Yazar yok. "Öğüt." *Çocuk Dünyası* 3 (28 Mart 1329): 11.
- Yazar yok. "Yıldırım." *Çocuk Dünyası* 2/69 (3 Temmuz 1330): 293-294.
- Zekiye İsmail. "Saksılar." *Çocuk Dünyası* 14 (13 Haziran 1329): 6.